

УДК 334.012.63/.64:355(477)

JEL Classification: G30, F33, F39, F41, M29, O16, O19

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.28.2024.302774>**Кобеля-Звір М. Я.**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики

ORCID ID: 0000-0001-5627-9408

Львівський торговельно-економічний університет

Kobelia-Zvir Mariana

Lviv University of Trade and Economics

ПРИНЦИПИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ ЗАЛУЧЕННЯ ГРАНТОВИХ РЕСУРСІВ

PRINCIPLES OF GENDER EQUALITY AND SOCIAL INTEGRATION IN THE CONTEXT OF THE PROCESS OF OBTAINING GRANT RESOURCES

Стаття демонструє аналіз принципу гендерної рівності та соціальної інтеграції (ГРСІ). Така рівність та інтеграція сприяють розвитку інклюзивної політики та акцентують увагу на зміцненні впливу соціально виключених, жінок та осіб із низьким рівнем доходу. Принцип гендерної рівності та соціальної інтеграції, врахований у контексті залучення грантових ресурсів, підтверджує, що це дві взаємопов'язані концепції, спрямовані на покращення можливостей доступу різних соціальних груп до заходів проекту, його продуктів та результатів. Гендерна рівність та соціальна інтеграція є актуальними під час реалізації соціальних, екологічних та бізнес-проектів, зокрема тих, що фінансуються за рахунок грантових коштів. У дослідженні продемонстровано, як принцип ГРСІ проявляється в пріоритетах національних, міжнародних та європейських програм. У статті відображено, як принцип ГРСІ проявляється в конкурсній документації Українського культурного фонду, Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) та Програми Horizon Europe. Зроблено акцент на тому, що в процесі залучення грантових ресурсів принцип гендерної рівності та соціальної інтеграції є наскрізним. Тому розробникам грантових проектів необхідно бути відповідальними щодо ГРСІ та враховувати його під час розробки всіх розділів грантової заявки, щоб претендувати на високі бали від експертів фондів. На основі проведеного дослідження напрацьовано ряд рекомендацій для розробників проектних пропозицій щодо формування ключових розділів проектної заявки, в яких необхідно відображати принцип, а саме: «Аргументація проблематики проекту», «Стратегічна ціль проекту», «Мета та завдання проекту», «Методологія проекту», «Цільова аудиторія», «Команда проекту» та «Залучені особи», «Продукти та результати проекту», «Моніторинг та оцінка проекту», «Комунікація проекту», «Сталість та масштабування проекту». Підсумовано: в процесі залучення грантових ресурсів організаціям-заявникам важливо проаналізувати вимоги грантодавців та врахувати критерії оцінювання по обраному конкурсу, аби забезпечити дотримання принципу ГРСІ.

Ключові слова: гранти, грантова підтримка, гендерна рівність, соціальна інтеграція, міжнародна допомога, інклюзивні проекти.

The article demonstrates the analysis of the principle of gender equality and social integration (GRS). Gender equality and social inclusion promote inclusive policies and focus on empowering the excluded, women and low-income people. The principle of gender equality and social integration, taken into account in the context of attracting grant resources, confirms that these are two interrelated concepts aimed at improving the access of different social groups to the project activities, its products and results. Gender equality and social integration are relevant during the implementation of social, environmental and business projects, in particular those financed by grant funds. The study demonstrated how the principle of GRSI manifests itself in the priorities of national, international and European programs. The article demonstrates how the principle of GRSI is manifested in the tender documentation of the Ukrainian Cultural Fund, the USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGR) and the Horizon Europe Program. Emphasis is placed on the fact that in the process of attracting grant resources, the principle of gender equality and social integration is end-to-end. Therefore, developers of grant projects need to be responsible for GRSI and take it into account during the development of all sections of the grant application in order to claim high scores from fund experts. On the basis of the conducted research, develop a number of recommendations for developers of project proposals regarding the formation of key sections of the project application, in which the principle must be reflected, namely: «Argumentation of the project issues», «Strategic goal of the project», «Goal and tasks of the project», «Project methodology», «Target Audience», «Project Team» and «Involved Persons», «Project Outputs and Results», «Project Monitoring and Evaluation», «Project Communication», «Project Sustainability and Scaling». It was concluded that in the process of attracting grant resources, it is important for the applicant organizations to analyze the requirements of the grantors and take into account the evaluation criteria for the selected competition in order to ensure compliance with the principle of the GRSI.

Keywords: grants, grant support, gender equality, social integration, international aid, inclusive projects.

Постановка проблеми. Гендерна рівність та соціальна інтеграція (ГРСІ) – це концепція, яка стосується покращення доступу до засобів для існування, активів та послуг для всіх, включаючи жінок, бідних та соціально виключених. Вона підтримує більш інклюзивні

політики і мислення та посилює голос і вплив всіх, включаючи названі категорії [2]. Для того, щоб бути відповідальними у контексті ГРСІ при розробці грантових проектів, грантрайтери повинні враховувати ці концепції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти гендерної рівності в проектній діяльності досліджували ряд науковців, серед яких: Т. Фесенко, К. Л. Затонський, Т. Голованова та ін. [5; 12; 13]. Питань соціальної інтеграції торкалися Р. Олексенко, Є. Бортников, Ю. Песоцька, М. В. Мосьондз та ін. [6; 8; 10]. Науковці у своїх дослідженнях приділяли увагу гендерній рівності та соціальній інтеграції через призму різних інтересів. Проте поза увагою авторів залишився принцип ГРСІ в контексті залучення грантових ресурсів.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є проаналізувати принципи гендерної рівності та соціальної інтеграції та розкрити їх роль у процесі залучення грантових ресурсів. На основі проведеного дослідження напрацювати ряд рекомендацій для розробників проектних пропозицій щодо формування ключових розділів проектної заявки, в яких необхідно відображати принцип ГРСІ.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» гендерна рівність трактується як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [4].

Світовий банк визначає гендерну рівність наступним чином: «Гендерна рівність або рівність між різними групами жінок і чоловіків означає рівне користування групами жінок і чоловіків – будь-якого віку і незалежно від сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності – правами, соціально цінними благами, можливостями, ресурсами і винагородами. Рівність означає не те, що жінки і чоловіки однакові, а те, що користування ними правами, можливостями та життєвими шансами не регулюється і не обмежується тим, народилися вони жінкою чи чоловіком» [1].

Світовий банк визначає соціальну інтеграцію наступним чином: «У кожній країні деякі групи стикаються з бар'єрами, які заважають їм повноцінно брати участь у політичному, економічному та соціальному житті. Ці групи можуть бути виключені не тільки через правові системи, земельні та трудові ринки, але й через дискримінаційні або стигматизуючі ставлення, переконання або сприйняття. Несприятливе становище часто ґрунтується на соціальній ідентичності, яка може бути пов'язана з такими категоріями, як стать, вік, місце проживання, рід занять, раса, етнічна приналежність, релігія, громадянство, обмеження життєдіяльності, сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність (СОГІ), серед інших чинників. Таке соціальне виключення позбавляє людей гідності, безпеки та можливості вести краще життя. Без усунення першопричин структурної ізоляції та дискримінації буде складно підтримувати стійке інклюзивне зростання та швидке скорочення бідності» [1].

Гендерна рівність та соціальна інтеграція – це дві взаємозалежні концепції, спрямовані на поліпшення можливостей доступу до товарів та послуг для всіх груп населення, включаючи тих, хто перебуває у складних соціальних умовах, жінок та тих, хто знаходиться в економічно менш стабільному положенні. Гендерна рівність та соціальна інтеграція сприяють розвитку інклюзивної політики та акцентують увагу на зміцненні впливу соціально виключених, жінок та осіб з низьким рівнем доходу.

За інформацією від World Vision, гендерна рівність та соціальна інтеграція (ГРСІ) являє собою стратегію, спрямовану на викриття та подолання існуючих бар'єрів з метою розширення можливостей доступу, сприяння участі в прийнятті рішень та забезпечення активної участі груп населення, які знаходяться на периферії суспільства. Дане визначення також передбачає, що для досягнення цієї мети потрібно створити умови, які сприяють участі всіх осіб у заходах із розвитку та забезпечують рівні можливості та вигоди для всіх [3].

У контексті залучення грантових ресурсів ГРСІ – це підхід, спрямований на усунення бар'єрів та розширення доступу, сприяння більш широкому використанню цільовою аудиторією бенефітів від проектних заходів, що фінансуються грантодавцями.

Гендерна рівність та соціальна інтеграція стають очевидними не лише в межах програм із гендерної рівності, а також програм міського розвитку, молодіжної політики, освіти, охорони здоров'я, розвитку агропромислового сектору та бізнесу. Ці наскрізні принципи проявляються як у конкурсній документації національних фондів, так і європейських та міжнародних програм.

У документі Українського культурного фонду «Методика експертного оцінювання», на який опираються експерти в процесі оцінювання проектів, що беруть участь у грантовому конкурсі, принцип ГРСІ помітний у розділі «Довгострокові результати проекту». А саме: експерти можуть дати 5 балів за те, що заявки запланували та аргументували соціальну цінність проекту. За критеріями фонду це повинно проявлятися в тому, що внаслідок реалізації проекту, крім культурно-мистецької цінності отриманих результатів, можна говорити про суспільну цінність, а саме: про роботу проекту з такими наскрізними темами розвитку українського суспільства, як права людини, гендерна рівність, інклюзія тощо. Соціальна цінність визначається не опосередковано, а є невід'ємною частиною реалізації проекту [7].

У річному програмному запиті (РПЗ) № 09 Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО), а саме: в критеріях оцінювання, на які опираються експерти в процесі оцінювання проектних пропозицій, принцип ГРСІ має прояв в одному з критеріїв, за яким експерти можуть присвоїти заявці додаткових 10 балів.

Розробники проекту цей принцип більш повно описують так: «*Ступінь врахування запропонованою діяльністю аспектів гендерної рівності та соціальної інтеграції, а також створення можливостей для жінок та чоловіків, молоді, ВПО, людей з обмеженими можливостями, етнічних меншин та інших вразливих груп населення, та демонстрація прихильності до вищенаведених категорій населення як до бенефіціарів проекту. Зокрема під час підготовки заявок необхідно звернути увагу на наступні аспекти:*

– *Зменшення тягаря жіночої праці шляхом впровадження інноваційних технологій в ММСП, кращих практик та отриманих уроків, що поширюються серед інших МССП, постачальників послуг, переробників та інших суб'єктів ринку.*

– *Створення робочих місць бенефіціарами, що надають послуги для цільової групи GESI, з акцен-*

том на інклюзію (доступність для інвалідних візків, жестовий переклад під час заходів, використання шрифту Брайля тощо).

– Збільшення кількості ММСП, якими керують представники цільової групи GESI (виробники, переробники, постачальники послуг тощо), що отримують інформацію за допомогою інструментів, призначених для недостатньо представлених меншин, як-от мова жестів або шрифт Брайля.

– Інші заходи, що сприяють рівній участі та соціальному залученню недостатньо представлених меншин» [9].

У Робочій програмі Horizon Europe «Work Programme 2023–2024» аспекти гендерної рівності та соціальної інклюзії згадуються декілька десятків разів. Серед цих згадок є директивні рекомендації для потенційних заявників:

«Визначте та усуньте конкретні вузькі місця та бар'єри, які заважають використанню, стійкі зміни поведінки для різних цільових груп населення, враховуючи галузеві, соціально-економічні, культурні та географічні умови, а також стать і вік».

«Слід звернути увагу на детермінанти здоров'я, включаючи професійні та екологічні фактори (наприклад, забруднення). Крім того, це чинники освіти, соціально-економічного статусу, статі, віку та нерівності щодо доступу до профілактичних програм, що впливає на, наприклад, людей похилого віку, людей з обмеженими можливостями або меншини та людей, які живуть у сільській місцевості, що слід брати до уваги».

«У всіх випадках необхідно враховувати питання, пов'язані зі статтю та гендером. Всі дані повинні бути розподілені за статтю, віком та іншими відповідними змінними, наприклад за ознакою соціально-економічного статусу чи етнічної приналежності».

«Необхідно звернути увагу на соціальні та медичні детермінанти, включаючи стать, вік та інші відповідні змінні, такі як соціально-економічний статус, проживання в сільській чи віддаленій місцевості та освіта» [11].

Отже, розробникам грантових проектів важливо проаналізувати вимоги грантодавців та врахувати критерії оцінювання по обраному конкурсу, щоб забезпечити дотримання принципу ГРСІ під час забезпечення цільовій аудиторії:

- доступу до проектних заходів;
- вільного користування продуктами проекту;
- користі від реалізації грантових проектів.

Реагування щодо ГРСІ означає врахування грантрайтерами гендерних та соціокультурних відмінностей цільових груп проекту, аби ефективно інформувати про старт, реалізацію та його результати, а також широко залучати до проектних заходів усіх зацікавлених.

Для того, аби бути відповідальними щодо ГРСІ в розробці проектів, фахівці з написання проектних пропозицій повинні враховувати ці концепції, а саме: забезпечувати залученість у проект чоловіків та жінок, а також вразливих категорій населення з рівним доступом до заходів та продуктів проекту. На стадії розробки проекту необхідно:

1. У розділі «Аргументація проблематики проекту» надати інформацію про категорії населення, які страждають від зазначеної проблеми або потребують реалі-

зації проекту в розрізі «чоловіки-жінки» та «вразливі категорії».

2. У розділі «Стратегічна ціль проекту» зазначити, що проект сприяє реалізації 5 і 10 Цілей сталого розвитку ООН, а саме: «Гендерна рівність» та «Зменшення нерівності».

3. У розділі «Мета та завдання проекту» продемонструвати, як будуть залучені жінки та чоловіки, а також вразливі категорії до реалізації проектних заходів та дій.

4. У розділі «Методологія проекту», описуючи методи, врахувати принципи гендерної рівності та соціальної інклюзії.

5. У розділі «Цільова аудиторія», розподіляючи аудиторію за групами, врахувати присутність у них як чоловіків та жінок, так і представників вразливих категорій населення з можливістю рівного доступу всіх.

6. У розділах «Команда проекту» та «Залучені особи» важливо продемонструвати присутність у переліку цих осіб чоловіків та жінок, прагнучи забезпечити співвідношення 50% - 50%.

7. У розділі «Продукти та результати проекту» описати, які бенефіти від реалізації проекту отримають як чоловіки, так і жінки, а також вразливі особи.

8. У розділі «Моніторинг та оцінка проекту» напроцювати план моніторингу та оцінки з метою ідентифікувати перепони і труднощі, які можуть перешкодити інклюзивній цільовій аудиторії сповна скористатися проектними заходами та продуктами, а також своєчасно усунути ці перешкоди та врахувати їх у подальших проектах.

9. У розділі «Комунікація проекту» надати план інформування як чоловіків, так і жінок, а також інклюзивної цільової аудиторії про хід реалізації проекту.

10. У розділі «Сталість та масштабування проекту» продемонструвати план заходів щодо забезпечення цих характеристик із залучення чоловіків та жінок, а також вразливих категорій.

Висновки. Отже, аналіз принципу гендерної рівності та соціальної інтеграції в контексті залучення грантових ресурсів продемонстрував, що це дві взаємозалежні концепції, спрямовані на поліпшення можливостей доступу різних за соціальними характеристиками людей до проектних заходів, продуктів та результатів проекту. Гендерна рівність та соціальна інтеграція стають очевидними не лише в межах програм із гендерної рівності, а також реалізації інших соціальних, екологічних та бізнес-проектів, зокрема на грантові кошти. Ці принципи проявляються як у пріоритетах національних фондів, так і європейських та міжнародних програм. Проаналізувавши конкурсну документацію Українського культурного фонду, Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) та Програми Horizon Europe, ми дійшли висновку, що принцип ГРСІ позиціонується як наскрізний, врахування якого розробниками проектів є важливою запорукою успіху у процесі залучення грантових ресурсів. Як висновок, відповідальність розробників грантових проектів щодо ГРСІ в процесі залучення грантових ресурсів означає врахування цього принципу під час розробки всіх розділів грантової заявки. Поза увагою залишилися вимоги щодо дотримання принципу ГРСІ в ряді регіональних програм. Ці аспекти стануть предметом наступних наших досліджень.

Література:

1. Social inclusion. *The World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/social-inclusion#1> (дата звернення: 20.02.2024).
2. Gender Equality and Social Inclusion. UN Peace Fund for Nepal Strategies and Lessons Learned. URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Gender%20Equality%20and%20Social%20Inclusion_1.pdf (дата звернення: 19.02.2024).
3. World Vision is responding to the needs of Ukrainian refugees and internally displaced, and host communities. *World Vision*. URL: <https://www.wvi.org/emergencies/ukraine> (дата звернення: 18.02.2024)
4. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 52. Ст. 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 3.02.2024).
5. Затонський К. Л., Фесенко Т.Г. «GENDER FOCAL POINT» як дієвий інструмент системи управління міськими проектами і програмами. *Гендерна політика очима української молоді* : матеріали підсумкової конференції XI Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 24 жовтня 2017 р. / за заг. ред.: Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. С. 90–96. URL: <http://surl.li/suedr> (дата звернення: 03.02.2024).
6. Мосьондз М.В. Практики соціальної інтеграції сучасної молоді в українському суспільстві: монографія. М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ : НГУ, 2014. 140 с. URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/108572/CD482.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 18.02.2024).
7. Методика експертного оцінювання: Наказ Українського культурного фонду. 02.02.23. № 10. *Український культурний фонд*. URL: <https://ucf.in.ua/docs/28> (дата звернення: 03.02.2024).
8. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9. No. 1. P. 89–99.
9. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). Річний програмний запит (РПЗ) № 09. Назва діяльності: Підтримка ММСП зернового напрямку в збільшенні потужностей зберігання та сушіння зерна. Дата випуску: 03 січня 2024 року. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1McC6CiCdkWqh4bTfyvz1FpObcGuYEOa> (дата звернення: 20.02.2024).
10. Олексенко Р., Бортников Є. Маркери й чинники соціальної інтеграції: інструментальний потенціал туризму в соціально-філософському вимірі. *VERSUS*. 2017. № 2(10). С. 42–49. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2030/1/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 17.02.2024).
11. Робочі програми «Горизонт Європа». *European Commission*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/horizon-europe-work-programmes_en (дата звернення: 20.02.2024).
12. Голованова Т. Гендерні аспекти проектної діяльності в контексті взаємодії Україна – ЄС. *Європейська проектна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 29-30 травня 2020 р.) / за ред. О. Гури, В. Меньяло. Запоріжжя, 2020. С. 50–52. URL: <https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/ZBIRNYK-MATERIALIV-KONFERENCZIYI-ZNU.pdf#page=50> (дата звернення: 20.02.2024).
13. Фесенко Т. Методологія гендерно-орієнтованого управління проектами та програмами : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук. 05.13.22 – управління проектами та програмами (технічні науки). Одеса, 2018. 192 с. URL: https://onmu.org.ua/spec_rada/Fesenko/Fesenko_dis1.pdf (дата звернення: 17.02.2024).

References:

1. Social inclusion. *The World Bank*. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/social-inclusion#1> (accessed February 20, 2024).
2. Gender Equality and Social Inclusion. UN Peace Fund for Nepal Strategies and Lessons Learned. Available at: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Gender%20Equality%20and%20Social%20Inclusion_1.pdf (accessed February 19, 2024).
3. World Vision is responding to the needs of Ukrainian refugees and internally displaced, and host communities. *World Vision*. Available at: <https://www.wvi.org/emergencies/ukraine> (accessed February 18, 2024)
4. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rinvnykh prav ta mozhlyvostej zhynok i cholovikiv» [Law of Ukraine «On Ensuring Equal Rights and Opportunities of Women and Men»]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 2005, No. 52, Art. 561. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (accessed February 3, 2024).
5. Zatons'kyj K. L., Fesenko T. H. (October 24, 2017) «GENDER FOCAL POINT» iak diievyj instrument systemy upravlinnia mis'kymy proektamy i prohramamy [«GENDER FOCAL POINT» as an effective tool of the urban project and program management system]. *Genderna polityka ochyma ukrains'koi molodi* : materialy pidsumkovoї konferentsii XI Rehional'noho konkursu molodykh vchenykh / za zah. red.: N. V. Bibik, H. H. Fesenko. Kharkiv. nats. un-t mis'k. hosp-va im. O. M. Beketova. P. 90–96. Available at: <https://eprints.kname.edu.ua/47799/1/%D2%90%D0%95%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%2C%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%2026.12.pdf#page=90> (accessed February 3, 2024).
6. Mos'ondz M. V. (2014) Praktyky sotsial'noi intehtatsii suchasnoi molodi v ukrains'komu suspil'stvi : monohrafiia / M-vo osvity i nauky Ukrainy ; Nats. him. un-t [Practices of social integration of modern youth in Ukrainian society: monograph / Ministry of Education and Science of Ukraine; National mountain Univ]. Dnipropetrovsk, NHU, 140 p. Available at: <https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/108572/CD482.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed February 18, 2024).
7. Metodyka ekspertnoho otsiniuvannia : Nakaz Ukrains'koho kul'turnoho fondu. 02.02.23. No. 10. [Methodology of expert assessment: Order of the Ukrainian Cultural Foundation. 02.02.23. No. 10] *Ukrains'kyj kul'turnyj fond*. Available at: <https://ucf.in.ua/docs/28> (accessed February 3, 2024).
8. Pesots'ka Yu. (2022) Sotsial'na rehabilitatsiia ta sotsial'na adaptatsiia vnutrishn'o peremischenykh osib [Social rehabilitation and social adaptation of internally displaced persons]. *Social Work and Education*, vol. 9, no. 1, pp. 89–99.
9. Prohrama USAID z ahrranoho i sil's'koho rozvytku (AHRO). Rychnyj prohramnyj zapyt (RPZ) № 09. Nazva diial'nosti: Pidtrymka MMSP zernovoho napriamku v zbil'shenni potuzhnostej zberihannia ta sushinnia zerna. Data vypusku: 03 sichnia 2024 roku [USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO). Annual program request (APR) No. 09. Name of activity: Support of MSMEs in the grain sector in increasing grain storage and drying capacities. Release date: January 3, 2024]. Available at: <https://drive.google.com/drive/folders/1McC6CiCdkWqh4bTfyvz1FpObcGuYEOa> (accessed February 20, 2024).
10. Oleksenko R., Bortnykov Ye. (2017) Markery j chynnyky sotsial'noi intehtatsii: instrumental'nyj potentsial turyzmu v sotsial'no-filosofs'komu vymiri [Markers and factors of social integration: the instrumental potential of tourism in the socio-philosophical dimen-

sion]. *VERSUS*, no. 2(10), pp. 42–49. Available at: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2030/1/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (accessed February 17, 2024).

11. Robochi prohramy «Horyzont Yevropa» [«Horizon Europe» work programs]. *European Commission*. Available at: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/horizon-europe-work-programmes_en (accessed February 20, 2024).

12. Holovanova T. (May 29-30, 2020) Henderni aspekty proiektnoi diial'nosti v konteksti vzaiemodii Ukraina – YeS [Gender aspects of project activity in the context of Ukraine-EU interaction]. *Yevropejs'ka proiektna kul'tura v Ukraini: stan, problemy, perspektivy : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii / za red. O. Hury, V. Meniajlo. Zaporizhzhia. P. 50–52*. Available at: <https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/ZBIRNYK-MATERIALIV-KONFERENCZIYI-ZNU.pdf#page=50> (accessed February 20, 2024).

13. Fesenko T. (2018) Metodolohiia henderno-oriientovanoho upravlinnia proektamy ta prohramamy : dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora tekhnichnykh nauk. 05.13.22 – upravlinnia proektamy ta prohramamy (tekhnichni nauky) [Methodology of gender-oriented management of projects and programs : dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Technical Sciences. 05.13.22 – project and program management (technical sciences)]. Odesa, 192 p. Available at: https://onmu.org.ua/spec_rada/Fesenko/Fesenko_dis1.pdf (accessed February 17, 2024).